

SÜPER LİGDE OYNAYAN BİR FUTBOL TAKIMI TARAFTARLARININ ŞİDDETE NEDEN OLAN TAHRİK OLMA UNSURLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Ertan KILCIGİL *
Muhiddin PARTAL *

ÖZET

Futbol sahalarında meydana gelen şiddet olayları gittikçe artış göstermektedir ve bunun birçok nedenleri arasında tahrik olmak da vardır. Özdeşleşme ve etkilenme nedenleriyle taraftarlar tahrik olmaktadır. Tahrik olma nedenlerinin incelendiği bu çalışma 2001- 2002 sezonu Süper Lig ikinci devresinde Ankara'da oynanan Gençlerbirliği - Gaziantep Spor Kulüplerinin futbol takımları maçını izleyen 157 Gençlerbirliği taraftarı üzerinde yapılmıştır. Uygulanan 23 soruluk anket, yüzdesel dağılım ve frekans gösterme yoluyla açıklanıp yorumlanmıştır. Taraftarları tahrik eden en önemli etkenin hakem olduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Futbol, Taraftar, Şiddet, Saldırganlık, Tahrik

A RESEARCH ABOUT PROVOCATION COMPONENTS CAUSE TO FANS VIOLENCE OF A FOOTBALL TEAM IN SUPER LEAGUE

SUMMARY

The violence in football fields is getting more and more and among the reasons of this is also getting provoked. Fans are provoked because of their identification with their team and being influenced by their team. In this study on the investigations of the reasons of provocation has been carried out over 157 Gençlerbirliği fans that watched the football match played in Ankara in the second period of 2001-2002 Turkish Super League. The questionnaire with 23 questions was explained and interpreted by means of percented distribution and frequency methods. As a result, it was seen that the most important factor of the provocation was the referee.

Key Words: Football, Fun, Violence, Aggression, Provoke

* Ankara Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Tandoğan/ANKARA

GİRİŞ

Günümüzde, saldırganlığın antisosyal bir güdü olduğu kanısı yavaş yavaş silinmektedir. Bazı araştırmacılar, saldırganlığın ve şiddet olgusunun en iyi, toplumsal ilişkilerin dinamikleri içinde, bütüncül bir bakış açısıyla anlaşılabilceğini savunmaktadırlar. Spor, çok önceleri az değerli bir konumdayken, bugün toplumun merkezinde yer alan ve çok değer verilen bir kurum haline gelmiştir. Genel sporun içinde futbolun ayrıcalığı ise tartışmasızdır. Modernleşme ve küreselleşmenin doğal sonucu olarak dünyadaki ayrıcalıklı konumu Türkiye’de de geçerlidir. Halen belli bir alt kültür izleyicisini bünyesinde barındırmasına rağmen futbol, kitleleri peşinden sürükleyen popüler bir eğlence aracı olmasının yanında, taraftarlarının neredeyse dinsel ya da yarı dinsel biçimde bağlılık gösterdikleri temel bir doyum veya tatmin olma statüsü edinmiştir. Taraftarların tahrik olma duyguları, birbirleriyle ilişki içinde olan, birlikte bir şeyler paylaşan ve ortak bir gelecek beklentisi (hep galibiyet, hep şampiyonluk) içinde olan bireyleri yaratmıştır. Bu bireyler birleşerek grupları yani ‘taraftarlık’ olgusunu oluşturmuş olan insanların yaşamlarında, bazen birbirine yaklaştırıp uzaklaştıran, sonra yeniden yaklaştıran, yeniden uzaklaştıran toplumsal öğeler içermelerini sağlamışlardır. Bu yaklaşım uzaklaşmalarda meydana gelen çatışmalar, işbirliğinin ve yaşamın evriminden ayrı düşünülemez. Saldırganlıktan ne anlaşıldığı kişiden kişiye farklılık gösterebildiği halde, şiddete ve saldırganlığa neden olan tahrik olma unsurları bizim ülkemiz için ortak noktalar oluşturabilmektedir. Saldırganlığın ve saldırganlık dürtüsünün şiddete dönüşmesini sağlayan tahrik unsurları, ülkemizin tüm bireylerini etkileyen bir sorundur. Futbola ilgilenmeyen birinin bile, futbol şiddeti ile ilgili bir ana habere duyarsız kalması olası değildir. Bu yüzden saldırganlık tüm toplumu ilgilendiren bir konuma gelirken şiddet, bunun biraz daha kuvvetli halidir. Aslında saldırganlık ve şiddet, fanatik ile holigan kavramları çok karıştırılmakta; bazen ortak bile kullanılmaktadır. Saldırganlığın şiddete dönüşmesi sadece o futbol maçını izleyen tarafları değil, tüm toplumu ilgilendiren bir durumdur. İnsanlar arasındaki saldırganlık ve şiddetin çözülmesi, en iyi o toplumun dinamikleriyle anlaşılabilir. Çünkü saldırganlığa ve şiddete çözüm bulmak için, saldırganlığa ve şiddete neden olan etkeni -burada futbolu- ortadan kaldırmakla veya yasaklamayla sonuç alamayız, çünkü yaşantımızı şiddete neden olan etkenlerle beraber sürdürmek zorundayız. Etken sırasında meydana gelen alt dinamik eylemlerini yavaşlatmak (tezahürat, söylem, dil, ideoloji vb.) ve düzenlemek gerekmektedir. Şiddet uygulayan tarafların bir geçmişi olduğunu, bu şiddet olayının ‘şimdiki zaman’ ile değerlendirilemeyeceğini, mutlaka geçmişe gitmek ve buna göre değerlendirmek gerektiğini bilmeliyiz. Saldırganlık, şiddetin ikizi değil, aşırı uç kabul edebileceğimiz bir davranış eylemidir. Aslında çevrenin etkisinden hormonlara, beyinsel bozukluklardan öğrenmeye kadar, tüm kültürel etkilerle beraber insanların saldırganlık ve şiddet gösterebilmesinin nedenlerini biliyoruz, fakat çözümleri uygulamada sorunlarla karşılaşmaktayız.

Şiddet ile saldırganlık terimleri karışıklığa yol açan, çoğu zaman da birbirinin yerine kullanılan tanımlardır. "Fransızca’da şiddet (violence); bir kişiye, güç ve baskı uygulayarak, isteği dışında bir şey yapmak ya da yaptırmak; şiddet uygulama eylemi ise, zorlama, saldırı, kaba kuvvet, bedensel ya da psikolojik olarak acı çektirme ya da işkence, vurma, yaralama olarak

tanımlanmaktadır"⁽²⁾. Şiddet, saldırganlığın bir çeşididir ve saldırgan davranışın uç noktasıdır. Yani her saldırgan davranış, şiddet içermeyebilir. "Şiddet, karşı tutumda ve görüşte olanlara kaba kuvvet kullanma, sert davranma"⁽²⁸⁾, olarak tanımlanmaktadır. "İnsanlarda şiddet kullanma, kanuna uymamak, kişiye zarar vermek, hakaret etmek, onurunu kırmak, sükûnet ve huzura son vermek; birinin hakkını çiğnemek, hırpalamak, incitmek, canını acıtmak için zor kullanmak; yıkıcı davranışlarda bulunmak, aşırı derecede öfke ifade etmek şekillerinde kendisini gösteren davranışlar"⁽¹²⁾, olarak tanımlanabilir. Ünsal⁽²⁹⁾, şiddeti, 'özel şiddet' ve 'kollektif şiddet' diye ikiye ayırdıktan sonra, bir grubun karşı gruba karşı kullandığı şiddete stadyumda taraftar kavgalarını örnek vererek bu kavgaları kollektif şiddetin içine sokmaktadır. Şiddet sosyolojik bir olgudur. Bazı sosyologlar denetimin ortadan kalkmasının veya zayıflamasının, insanın doğasında bulunan saldırganlık dürtülerinin harekete geçtiğini ve taraftar eğilimlerinin şiddetin zayıf yönü olduğunu belirtmektedirler. Boşalmanın dozu, şiddetin olup olmamasıyla kendini göstermektedir. Calhoun⁽⁹⁾, bir kişi ya da herhangi bir şeye karşı zarar vermek için kullanılan gücü şiddet olarak tanımlamaktadır. Saha içindeki kendince her türlü olumsuz etken, taraftar için şiddeti körikler. Oyuncular arasındaki sertleşme bile taraftar cephesinde şiddetin başlangıcı olabilir. Futbol taraftarlarının şiddete dönüşen taraftarlıkları, mutlaka düzensiz davranış eylemidir ve çok karmaşıktır. Düzensiz davranış da taraftarlık eyleminin, mutlaka galip gelmek düşüncesiyle sınırlıdır. Bu sınırlılık, zorunlu bir sınırlılık olmasına rağmen, eylemsel davranışlardaki çok çeşitli nedenlerle kendi içinde çok geniş ve karmaşıktır. Bu karmaşıklığa neden, taraftarın alt kültüründen kaynaklanan her türlü başarısızlığı veya mutsuzluğunu, tuttuğu takım ile özdeşleşmesinden kaynaklanmaktadır. "Takımının renkleriyle birleşip özdeşleşen genç; amaçlarını, beklentilerini, takımın gücüne, üstünlüğüne yengisine bağlar"⁽²²⁾. Taraftarı oldukları takımın adeta 'fedailiğini' yapan taraftar, içinde bulunduğu toplumda bir yer kazanmaya çalışırken kendince statüsünü pekiştirir. Şiddet gösterirken taraftarlıkla takımına aidiyet gösterilmiş olunur ve adeta şiddet bir saygınlık kimliği kazanır. Zani ve Kirchler⁽³¹⁾, şiddet ve yıkıcı eylemlere katılmanın sosyo-demografik özelliklerle ilişkisinin olduğunu, içinde bulunulan grup normlarının şiddeti benimsemelerinin saldırgan davranışları onaylayanlarca gerçekleştirildiğini belirtmişlerdir. Smith⁽²⁶⁾, spor taraftarlarının şiddetine ilişkin tarihsel araştırmaların çok olmamasına rağmen, spordaki şiddetin spor tarihi kadar eski olduğunu belirtmektedir. Guttman⁽¹⁵⁾; 4,5 ve 6. yüzyıllarda Roma ve Bizans İmparatorlukları boyunca hipodrumdaki araba yarışlarının çok kanlı geçtiğini ve 532 yılında ünlü Rika ayaklanmasında 30.000 kişinin kılıçtan geçirildiğini (maviler ve yeşiller olarak bilinen taraftarların birbirlerine karşı), 18. yüzyıldan sonra sporla ilgili şiddet olaylarında artış olduğunu ve futbol branşının saha içi ve dışındaki şiddet olaylarında en önde olduğunu belirtmektedir. Dunning (a)⁽⁶⁾, futbol holiganizminin yanlış bir şekilde İngilizlerin bir sorunu gibi gösterildiğini, aslında futbol oynanan bütün ülkelerin aynı sorunla karşı karşıya olduğunu, Coe ve arkadaşları da⁽⁶⁾, futbol nedeniyle şiddet ile ilgili ölümlerin, İngiltere, Belçika, Almanya, İtalya, Türkiye, Yugoslavya, Hollanda, Çin, Yunanistan, Fransa ve Rusya'da gerçekleştiğini belirtmektedirler. "Türkiye'de futbolda seyirci şiddetinin ne kadar ciddi olduğunu ve bir sosyal problem olarak

görülp görülmediğinin açık ve net yanıtları yoktur. Futbolda şiddet görüldüğünde kamuoyunun bu olaylara tepki göstermediği anlamına gelmemelidir. Tam tersine futbolda bir şiddet olayı patlak verdiğinde özellikle, yazılı ve görsel basında 'tanımı gereği sporun barışçıl olduğu' tezinden kaynaklı yoğun ama kısa süren tepkiler gösterilmektedir. Olayların hemen hemen hepsinde, futbolda şiddetin diğer toplumsal problemlerle ilişkisi gözardı edilmekte, problem marjinalleşmekte ve böylece 'sosyal problem' statüsüne çıkamamaktadır"⁽²⁰⁾.

1970 yılında sosyal psikolojide saldırganlık konusunun deneysel çalışmalarını başlatan ve 'Yale' grubu olarak bilinen beş yazar 'Engellenme ve Saldırganlık' konulu çalışmalarında⁽⁷⁾, doğuştan gelen içgüdü kuramını reddederek kişinin saldırgan olmaya güdülendiğini, bu güdülenmenin sonradan engelleme ile oluştuğunu ve her engellenmenin saldırgan davranma isteğini artırdığını belirtmişlerdir. Taraftarlık açısından sporda engellenme, sonuç olarak bir kulüp tarafı olma durumu yaratmaktadır. Taraftarın saldırganlık dürtüsünü misillemeye yol açmadan başka bir hedefe yönelmekle enerjinin boşaltılması gerekmektedir. Bandura'ya göre⁽⁸⁾, saldırganlık çevre tarafından üretilir, öğrenilir ve az pratik gerektirir, fakat karmaşıktır. Taraftarlar birbirlerinden etkilenir. Oyuncular arasındaki saldırganlık seyirciler arasında etkilenme yaratır. Spor ve seyirciler arasındaki saldırganlık ve şiddet konusunda literatürde en fazla referans alan çalışma olan Goldstein ve Arms'ın⁽⁹⁾, çalışmasında Amerikan futbolu ve cimnastik izleyicileri arasında maç öncesi ve maç sonrası yapılan gözlem araştırmasında, saldırganlık içermeyen cimnastik izleyicilerinde hiçbir değişme olmazken, Amerikan futbolu izleyicilerinde anlamlı bir değişkenlik bulunmuştur. Fiziki temas içeren sporlarda saldırganlık düzeyinin yüksek oluşu, ülkemiz açısından futbolun en çok izlenen branş olmasıyla birleşince anlamlı bir önem kazanmaktadır. Bireysel sporlarda, takım sporlarına göre saldırganlık pek nadirdir. Çünkü takım sporlarında, özellikle futbolda iç grupla özdeşleşme-taraftarlık vardır ve bu dış grubun reddi, yani karşı taraftarın reddi demektir. Bu sınıflamalar dışavurumsal saldırganlık ve araçsal saldırganlığı yaratır. Araçsal saldırganlık şiddeti doğurur, tırmandırır ve tepkisel saldırganlık meydana gelir.

"Orijinal olarak, engellenme saldırganlık hipotezi, engellenmeyi; herhangi bir amaca ulaşmanın engellenmesi olarak tanımlanmıştır. Daha sonra, herhangi bir birey veya koşulun kişi üzerinde yarattığı acı ya da rahatsızlık olarak tanımlanabilecek olan tahrik unsuru (yüze vurulan bir tokat, sözel bir suçlama, mal veya eşyaya yönelik saldırı) tanımının da eklenmesi gerekli görülmüştür. Araştırmalar engellenme ve tahrik unsuru artıkça, saldırganlığın da arttığını ortaya koymaktadır. Örneğin, deneklerin birbirlerine verebileceği şok miktarını denetleyebildikleri bir deney düzeninde kendilerine verilen şok düzeyinin artırılması durumunda diğer deneğe uyguladıkları şok miktarının arttığı gözlenmiştir"⁽⁶⁾. Johnson⁽⁹⁾, engellenme kuramı ile saldırganlık arasında ilişki olmasına rağmen oldukça karmaşık güçlükler olduğunu belirtmektedir. Yani engellenme ile oluşan tahrik, kişiden kişiye değişmektedir. Dolayısıyla tahriğin tanımının yapılması çok genel çerçevede kalmıştır. Aynı engellenme kimilerinde tahrik unsuru olurken kimilerini hiç ilgilendirmemektedir. Hatta engellenme bile, kimilerinde gerçekten engellenme kabul edilmekte, kimilerinde ise olağan

karşlanmaktadır. "Toplumsal-siyasal alanların içerdiği muhtelif 'biz/onlar' ilişkileri popüler bilinçte, takımların ve oyuncuların 'bizim takımımız' ve 'bizim çocuklarımız' olarak anlamlandırılması yoluyla farklı bir 'biz /onlar' ilişkisinde aynı kutbu"⁽¹¹⁾, oluştururken; engellenme ve tahrik unsurunun temelini yaratmaktadır. Futbol eşanlı olarak çokça politikleştirilmesine rağmen, yaygın bir şekilde politikanın ötesinde veya üzerinde bir konuma getirilmiştir. Saflara ayrılan taraftar; yaşamındaki olumsuzlukları takımına aidiyet duygusuyla birleştirirken, takımı için yapılabilecek her eyleme tahriklenmiş olarak katılmaktadır.

Futbol sahalarda meydana gelen şiddet olayları gittikçe artış göstermektedir ve bunun birçok nedenleri arasında tahrik olmak da vardır. Özdeşleşme ve etkilenme nedenleriyle taraftarlar tahrik olmaktadır ve tahrik olma nedenleri merak edilmektedir. Bu çalışmada Süper Ligde oynayan bir futbol takımı (Gençlerbirliği Spor Kulübü) taraftarlarını şiddete iten unsurların incelenmesi amaçlanmıştır. Bundan sonra yapılacak daha geniş kapsamlı çalışmalara da ışık tutacağından, belki de şiddetin bir nedeni olan tahrik olma unsurlarının ortadan kaldırılması çalışmalarına bir dayanak oluşturacaktır.

MATERYAL VE METOD

Bu araştırmaya, 2001-2002 sezonu Süper Lig ikinci devresinde Ankara'da oynanan Gençlerbirliği-Gaziantep Spor Kulüplerinin futbol takımları maçını izleyen 101'i kale arkasında, 56'sı maratonda (açık tirübün) oturan toplam 157 Gençlerbirliği Spor Kulübü futbol takımı taraftarı katılmıştır. Araştırma Grubuna, futbolda tahrik edici unsurlara ilişkin seçeneklerin işaretlenmesinin istendiği 23 soruluk bir anket uygulanmıştır. Araştırma sonucu, yüzdesel dağılım ve frekans gösterme yoluyla açıklanıp, yorumlanmıştır.

BULGULAR

1. Araştırma Grubunun Kişisel Özelliklerine İlişkin Bulgular

Tablo 1: Araştırma Grubunun Oturdukları Yer İtibarıyla Yaş Grupları ve Yüzdeleri

Yaş	n=101 kale arkası	%	n=56 maraton	%	Toplam	n+n=N=157 %
15-25	65	64,35	21	37,5	86	54,77
25-35	21	20,79	24	42,85	45	28,66
35-45	11	10,89	3	5,35	14	8,91
45 ve üstü	4	3,96	8	14,28	12	7,64

Tablo 2: Araştırma Grubunun Oturdukları Yer İtibarıyla Öğrenim Durumları ve Yüzdeleri

Okul	n=101 kale arkası	%	n=56 maraton	%	Toplam	n+n=N=157 %
İlkokul	13	12,87	3	5,35	16	10,19
Ortaokul	13	12,87	9	16,07	22	14,01
Lise	63	62,37	27	48,21	90	57,32
Üniversite	12	11,88	17	30,35	39	24,84

Tablo 3: Araştırma Grubunun Oturdukları Yer İtibarıyla Meslek Grupları ve Yüzdeleri

Meslek	n=101 kale arkası	%	n=56 maraton	%	Toplam	n+n=N=157 %
Öğrenci	41	40,59	11	19,64	52	33,12
Serbest	45	44,55	34	60,71	79	50,31
Öğretmen	2	1,98	-	-	2	1,27
İşçi	7	6,93	-	-	7	4,45
Memur	2	1,98	9	16,07	11	7
Ün. Öğ. Elem.	1	0,99	2	3,57	3	1,91
Asker	1	0,99	-	-	1	0,63
İşsiz	1	0,99	-	-	1	0,63
Emekli	1	0,99	-	-	1	0,63

2. Araştırma Grubunu Tahrik Edici Unsurlara İlişkin Bulgular

Tablo 4: Araştırma Grubunu Oturdukları Yer İtibarıyla Tahrik Edici Unsurlar ve Yüzdeleri

Tahrik Seçenekleri*	n=101 kale arkası	%	n=56 maraton	%	Toplam	n+n=N=157 %
1	39	38,61	16	28,57	55	35,03
2	55	54,45	21	37,5	76	48,40
3	42	41,58	23	41,07	65	41,40
4	83	82,17	52	92,85	135	85,98
5	29	28,71	6	10,71	35	22,29
6	87	86,13	53	94,64	140	89,17
7	79	78,21	40	71,42	119	75,79
8	44	43,56	25	44,64	69	43,94
9	76	75,24	47	83,92	123	78,34
10	46	45,54	13	23,21	59	37,57
11	49	48,51	17	30,35	66	42,03
12	79	78,21	43	76,78	122	77,70
13	51	50,49	27	48,21	78	49,68
14	74	73,26	36	64,28	110	70,06
15	20	19,80	2	3,57	22	14,01
16	32	31,68	21	37,5	53	33,75
17	45	44,55	11	19,64	56	35,66
18	65	64,35	31	55,35	96	61,14
19	60	59,40	22	39,28	82	52,22

***Tahrik seçenekleri:** 1- Maçın sonucuyla ilgili bir beklentinin olması, 2- Karşı takımın taraftarlarında düşüncelerine uymayan pankart görülmesi, 3- Rakip takım taraftarlarının tezahüratı, 4- Ahlâka aykırı sözlü veya sözsüz hakaret ve hareketler, 5- Kendi takım amigosunun yönlendirmesi, 6- Hakemin yanlı tutumu, 7- Hakemin zamansız ve yersiz kart gösterimi, 8- Hakemin sert oyuna izin vermesi, 9- Rakip futbolcuların gol sonrası kendilerine karşı yaptığı uygunsuz hareketler ve sevinçler, 10- Maçtan yenik ayrılmak, 11- Kritik bir maç olması (kupa maçı vb.), 12- Rakip taraftarların maça kesici-delici-sopa vb. aletlerle gelmesi, 13- Medyanın kışkırtması (taraf olan köşe yazarları ve TV programları), 14- Rakip taraftarların sahaya zarar vermesi, 15- Maça beraber gelinen arkadaşlardan etkilenmek, 16- Maça alkollü gelinmesi, 17- Fanatik taraftar olunması, 18- Yöneticilerin zor durumda takıma sahip çıkmaması, 19- Maç sırasında antrenör-teknik direktör'ün oyunu yönetip yönlendirememesi.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Deneklerimizin 15-25 yaş grubu itibarıyla %64,35'i kale arkasında oturmaktadır. İkinci sırada %42,85 ile maratonda oturan 25-35 yaş grubu, daha sonra sırasıyla %20,79 oranıyla 25-35 ve %10,89 oranıyla 35-45 yaş grubu gelmektedir.

Kale arkasının %62,37'si, maratonun %48,21'i lise mezunlarından oluşmaktadır. İlk, orta ve üniversite mezunlarının kale arkasında oturma oranları yaklaşık aynıdır (sırasıyla %12,87, %12,87, %11,88). Maratonda oturanların %30,35'inin üniversite mezunu olduğu göze çarpmaktadır. Bu tirübündeki ortaokul mezunlarının oranı %16,07'dir, ilkokul mezunu oranı düşüktür (%5,35).

Genel toplamda (kale arkası ile maraton), lise mezunu eğitim durumunu (%57,32), üniversite mezunu eğitim durumu izlemektedir (%24,84). Daha sonra ortaokul mezunu (%14,01) ve ilkokul mezunu gelmektedir (%10,19).

Deneklerimizin meslek grupları bakımından genel toplamda %50,31'inin serbest, %33,12'sinin de öğrenci meslek grubuna dahil olduklarını görmekteyiz. Serbest meslek grubunun %44,55'i ve öğrenci meslek grubunun %40,59'u kale arkasında oturmaktadır. Maratonda oturanların %60,71'i serbest, %19,64'ü ise öğrenci meslek grubundandır.

Deneklerimizin yaş grubu, eğitim ve meslek grupları faktörlerini ortak bir genel bakış ile değerlendirdiğimizde, genç yaş grubu (15-25 yaş grubu: %54,77), lise mezunu (%57,32) ve serbest meslek (%50,31) grubuna dahil olduklarını görmekteyiz. Deneklerin meslek grupları içinde ilk sırada serbest meslek grubu faktörünün çoğunluğu (%50,31), Gençlerbirliği taraftarlarının meslek grubu profili hakkında bir fikir verebilmektedir. İkinci sırada öğrenci grubu (genel toplamda %33,12) gelmektedir. Toplumsal kanı, serbest meslek grubunun gelir dağılımı itibarıyla diğer mesleklerden daha iyi olduğu yönündedir. Maç bilet ücretini rahatlıkla ödeyebildiklerini söyleyebiliriz. Ancak bu çalışma sırasında oynanan maçta kale arkası ücretsizdi. Dolayısıyla bu durumda 'genel toplam'a değil de; oturma yeri itibarıyla maraton'a bakmamız gerekmektedir. Serbest meslek grubu %60,71 ile ilk sırada, daha sonra sırasıyla öğrenci (%19,64) ve memur (%16,07) gelmektedir. Deneklere gelir durumu sorulmadığından, öğrenciler için; 'ailelerinden

maddi destek aldıkları', memurlar içinse, ya 'maçın kale arkasına göre daha iyi izlenebildiği' ya da 'tarafdarlığının çok daha baskın gelmesi nedeniyle ücret ödemekten çekinmeden maraton tirübününe oturdukları' yorumunu yapabiliriz.

Deneklerin tahrik olmalarında 'hakemin yanlı tutumu' birinci sırayı almaktadır (genel toplamda: %89,17). Oturdukları yer itibarıyla da (kale arkası: %86,13, maraton: %94,64), 'hakemin yanlı tutumu' seçeneğinde yoğunlaşmaktadır. Kendi takımları aleyhine hakemin yanlı maç yönettiği görüşüne sahip olan taraftarların, kendi takımlarının maçlarını yöneten hakemlere 'asıl kendilerinin yanlı baktıklarını, objektif bakamadıklarını, hakemin kendi takımlarına karşı belki de objektif kararlarını göremediklerini' göstermektedir.

Tahrik nedenleri arasında ikinci sırada 'ahlaka aykırı sözlü veya sözsüz hakaret ve hareketler' yer almaktadır (%85,98).

Hemen hemen aynı oranlarla ve sırasıyla 'rakip futbolcuların gol sonrası kendilerine karşı yaptığı uygunsuz hareketler ve sevinçler' (%78,34), 'rakip taraftarların maça kesici-delici-sopa vb. aletlerle gelmesi' (%77,70) ve 'hakemin zamansız ve yersiz kart gösterimi' (%75,79) önemli tahrik nedenleri arasındadır. Altıncı sırada önemli tahrik nedeni 'rakip taraftarların sahaya zarar vermesi' (%70,06) gelmektedir.

İmamoğlu⁽¹⁸⁾, Kılıçgil⁽²¹⁾, Carrol⁽⁴⁾, Dunning ve arkadaşları^(b-c-9, 10), Gullianotti⁽¹⁴⁾, Hobbs ve Robins⁽¹⁶⁾, Horak⁽¹⁷⁾, Moorhouse⁽²³⁾, Piltz⁽²⁴⁾, Pratt ve Salter⁽²⁵⁾, Stokvis⁽²⁷⁾ ve Williams⁽³⁰⁾; taraftarların hakemler hakkındaki olumsuz düşüncelerinde önemli bir oranda artıştan söz etmektedirler. Bu sonuçlar, bizim çalışmamızı desteklemektedir.

Yöneticilerin, taraftarlarını etkileme ve yönlendirmede, 'biz ve onlar' felsefesinden ayrılıp, yenilgiyi de hazmedebildiklerini gösterir davranış eylemleri geliştirmeleri gerekmektedir. Futbolun, üç sonuçlu bir oyun olduğunun 'sözlerde' kalmayıp, gerçekten inandıklarını da taraftarlarına iletmeleri ve yenilgilerine de mutlaka ve mutlaka bir mazeret bulma zorunluluğundan kurtulmaları gerekmektedir. 'Biz hakemler hakkında konuşmuyoruz' diye başlanılan sözler, hakem yorumlarıyla devam edegeldikçe, taraflı ve tahrik edici konuşmalar, yorumlar ve televizyon programları yapıldıkça, taraftarların tahriklenmesi ve sürekli 'bilenmesi' devam edecektir. Hakemden memnuniyetsizlik sadece bu çalışma için değil, hatta ülkemiz dışında da popüler spor olan futbolun taraftarlarının, kendi maçlarına tarafsız bakamadıklarını göstermektedir. Bunu kamuoyu, kitle iletişim araçları ve bilimsel literatürden görmekteyiz. Eğer taraftarlar futbol maçlarına taraflı bakmasalardı bugün yeryüzünde var olan şiddet ve holiganizm kavramları anlamlı yerini almazdı.

KAYNAKLAR

1. Bandura, A., *Aggression: A Social Learning Analysis*, Prentice Hall, New Joursey, 1978
2. Başoğlu, C., "Saldırganlık Davranışının Biyolojik Belirleyicilerinin Araştırılmasına Yönelik Bir Çalışma", T.C. Genelkurmay Başkanlığı Gülhane Askeri Tıp Akademisi Haydarpaşa Eğitim Hastanesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Kliniği Uzmanlık Tezi, s.3 , İstanbul, 1998
3. Calhoun, D., *Sports, Culture and Personality*, West Point, Leisure Press, New York, 1981
4. Carrol, R., "Football Hooliganism in England", *International Review of Sports Sociology*, 15, 2, pp. 77-92, 1980
5. Coe, S., Taesdale, D., Wickham, D., *More Than a Game: Sport in Our Time*, BBC Books, London, 1992
6. Çobanoğlu, M.G. "Sporda Saldırganlık Olgusu ve Bu Olgunun Sportif Performans Üzerine Etkisi", Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Doktora Tezi, s. 24-25, İzmir, 1993
7. Dollard, J., Doob, L., Miller, N., Mowrer, O.M., Sears, R.R, *Frustration and Aggression*, in E. I. Megargee., J.E. Hokanson (eds), *The Dynamics of Aggression*, Harper and Row Publishers, pp.28-40, New York, 1970
8. Dunning, E(a)., "Football Hooliganism as a World Social Problem", *Agon*, Volume:2, pp.5-16, 1995
9. Dunning, E(b)., et al., "Spectator Violence at Football Matches: Towards a Sociological Explanation", *British Journal of Sociology*, 37(2), pp. 221-244 ,1986
10. Dunning, E(c)., et al., "Spectator Violence at Football Matches: Towards a Sociological Explanation", *British Journal of Sociology*, 2, pp. 221-244, 1986
11. Erdoğan, N., "Popüler Futbol Kültürü ve Milliyetçilik", *Birikim*:49, ss.26-33, Mayıs, 1993
12. Erten, Y., Ardalı, C., "Saldırganlık, Şiddet ve Terörün Psikososyal Yapıları", *Cogito*: 6-7, ss.143-163,1996
13. Goldstein, J.L, Arms, R.L., "Effects of Observing Athletic Contest on Hostility", *Sociometry*, Volume: 34, 1971
14. Gulianotti, R., "Participant Observation and Research Into Football Hooliganism: Reflections on the Problems of Entree and Everyday Risks", *Sociology of Sport Journal*, 12, 1, pp. 1-20, 1995
15. Guttman, A., *Sport Spectators*, Columbia University Press, p.8, New York, 1986
16. Hobbs, D., Robins, D., "The Boy Done Good: Football Violence, Changes and Continuities", *Sociological Review*, 39, 3, pp. 551-579, 1991
17. Horak, R. "Things Change: Trends in Austrian Football Hooliganism from 1977-1990", *Sociological Review*, 39, 3, pp. 531-548, 1991
18. İmamoğlu, O., "Sporcu ve Seyirci Sağlığı", *Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Doktora Tezi* , s.333, İstanbul , 1991
19. Johnson, R.N., *Aggression: In Man and Animals*, Saunders Company, London, 1972
20. Kayaoğlu, A.G. "Futbol Fanatizmi, Sosyal Kimlik ve Şiddet: Bir Futbol Takımının Taraftarlarıyla Yapılan Çalışma" , *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji (Sosyal) Anabilim Dalı Doktora Tezi*; s. 7-8, 12, 14-15, Ankara, 2000
21. Kılıçgil, E., "Futbol Taraftarlarının Şiddet ile İlgili Tepkilerinin Psiko-Sosyal Boyutları", *Dinamik Spor Bilimleri Dergisi*, Yayına Kabul Edildi, 2002
22. Köknel, Ö., *Bireysel ve Toplumsal Açından Şiddet*, Altın Kitaplar s. 236, İstanbul, 1996

23. Moorhouse, H. F., "Football Hooligans: old Bottle, New Whines?", *Sociological Review*, 39, 3, pp. 489-502, 1991
24. Piltz, G., "Social Factors Influencing Sport and Violence: On the 'Problem' of Football Hooliganism in Germany," *International Review for the Sociology of Sport*, 31, 1, pp. 49-68, 1996
25. Pratt, J., Salter, M., "A Fresh Look at Football Hooliganism", *Leisure Studies*, 3, 2, pp. 201-230, 1984
26. Smith, M.D., *Violence and Sport*, Butterwort and Co. Ltd, Toronto, 1983
27. Stokvis, R., "Football Hooliganism in the Netherlands", *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*, 18, 3, pp. 165-188, 1991
28. Taşçıoğlu, K., "Psikotik Olgularda Saldırganlık ve Semptom Dağılımının İlişkisi", T.C. Sağlık Bakanlığı Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi Adli Psikiyatri Birimi Uzmanlık Tezi, s.14, İstanbul, 1996
29. Ünsal, A., "Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi", *Cogito*: 6-7, ss.29-36, İstanbul, 1996
30. Williams, J., "Football Hooliganism", *The Social Science Teacher*, 15, pp. 89-92, 1986
31. Zani, B., Kirchler, E., "When Violence Overshadows The Spirit of Sporting Competition: Italian Football Fans and Their Clubs", *Journal of Community and Applied Social Psychology* Volume: 1, pp.5-21, 1991